

İ.Ü. Nâdir Eserler Kütüphanesi'ndeki Nekty01976 Envanter Numaralı Muhibbî Dîvânı Halkârları'nın Türk Tezhip Sanatı Açısından İncelenmesi

İ.Ü. an Examination of the Muhibbi Divân Holders with Nekty01976 Inventory Number in the Library of Rare Works in Terms of Turkish Illumination Art

Büşra İNCE

Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel
Sanatlar Enstitüsü Geleneksel Türk
Sanatları Ana Sanat Dalı Yüksek
Lisans Öğrencisi

E-Mail:
busraince000@gmail.com

Yusuf BİLEN

Doç. Dr.
Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel
Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk
Sanatları Bölümü

E-Mail:
yusufbilen@sdu.edu.tr

Atf:
İNCE, B. & BİLEN, Y. (2023). "İ.Ü.
Nadir Eserler Kütüphanesi'ndeki
Nektyo1976 Envanter Numaralı
Muhibbî Dîvânı Halkârları'nın Türk
Tezhip Sanatı Açısından İncelenmesi",
Palmet Dergisi, (4), 31-50.

Geliş Tarihi/Received
05.07.2023

Kabul Tarihi/Accepted
04.09.2023

Yayın Tarihi/
Publication Date
28.09.2023

Öz

İstanbul, kültürel miras, arkeoloji, sanat, tarih gibi pek çok alana zengin veri sağlayan birikime sahip kentlerin başında gelmektedir. Birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan kentte asırlardan beri varlığını koruyan cami, medrese, türbe, çeşme, mezar taşları gibi pek çok alanda Osmanlı sanat ortamının ve kültürel birikiminin izlerini sürmek mümkündür. Sayısız mimari esere sahip olmasının yanı sıra bilgiye erişim açısından da ilk akla gelen kentlerden biri olan İstanbul, nadir eserlerin muhafaza edildiği kütüphanelerinin fazlalığı ve bu kütüphanelerin envanterlerinde bulunan eser sayılarının yoğunluğu ile de dikkat çekmektedir. Bu kütüphanelerden biri de Mimar Kemaleddin Bey tarafından başlangıçta kadınların eğitimi için inşa edilse de sonrasında kütüphaneye dönüştürülen, içerisinde önemli el yazmalarının muhafaza edildiği İstanbul Üniversitesi Nâdir Eserler Kütüphanesi'dir. Osmanlı sanatının önemli bir dalı olan tezhip sanatının icra edildiği el yazmaları, günümüzde oldukça popüler olan araştırma konularıdır. Bu makalede, anılan kütüphanede NEKTY01976 Envanter Numarası ile kayıtlı Muhibbî Dîvânı'nın halkarlarını incelemeye odaklanılmış, böyle nadide bir eserin varlığını sanatla ilgilenen okuyuculara aktarmak amaçlanmıştır. Nüshanın belirli sayfalarında bulunan halkârların detaylı olarak incelendiği, renk, motif ve tasarımlar hakkında bilgilerin verildiği bu çalışma da motifler, elektronik ortamda gerçekleştirilen çizimlerle desteklenmiştir. Titizlikle işlenmiş zarif nüansları ortaya çıkaran bu

çalışmada natüralist üslubun öne çıktığı muazzam bitkisel süslemeler, Karamemi üslûbu ışığında değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tezhip, Muhibbî, Kanûnî Sultan Süleyman, Nadir Eserler Kütüphanesi, Karamemi

Abstract

Istanbul is one of the leading cities with a wealth of data that provides rich data for many fields such as cultural heritage, archeology, art and history. In the city, which has hosted many civilizations, it is possible to trace the traces of the Ottoman art environment and cultural accumulation in many areas such as mosques, madrasahs, tombs, fountains and tombstones that have preserved their existence for centuries. Istanbul, which is one of the first cities that comes to mind in terms of access to information as well as having countless architectural works, draws attention with the abundance of libraries where rare works are kept and the density of the number of works in the inventories of these libraries. One of these libraries is the Istanbul University Rare Works Library, which was originally built by Architect Kemaleddin Bey for the education of kadıs, but was later converted into a library and where important manuscripts are kept. Manuscripts in which the art of illumination, which is an important branch of Ottoman art, is performed, are very popular research topics today. In this article, it is focused on examining the rings of the Muhibbî Dîvân registered with the Inventory Number NEKTY01976 in the aforementioned library, and it is aimed to convey the existence of such a rare work to the readers who are interested in art. In this study, in which the rings on certain pages of the copy are examined in detail and information about colors, motifs and designs is given, the motifs are supported by drawings made in the electronic environment. In this work, which reveals meticulously processed elegant nuances, the magnificent herbal ornaments in which the naturalist style stands out are evaluated in the light of Karamemi Style.

Keywords: Illumination, Muhibbi, Suleiman the Magnificent, Rare Works Library

Giriş

Tezhip sanatının temellerini araştırdığımızda kökeninin Uygur Türklerine kadar uzandığını görmekteyiz. Bundan dolayı Türk tezhip sanatı çok köklü bir geçmişe sahiptir. Uygurlu sanatçılar birçok konuda önem arz eden Bağdat, İran ve Tebriz gibi merkezlerde çalışmışlardır. Buralarda çalışmalarından dolayı Türk kültürünün geniş bir alana yayılmasına imkân sağlamışlardır. Bunun sebebi M.Ö. 1. yüzyıldan M.S. 13. yüzyıla dek Orta

Asya'da varlığını sürdüren ve kültürümüzün oluşmasında önemli bir yeri olan sanat faaliyetlerinin ilk uygulayıcıları olmasıdır.

Bununla beraber Uygurlu sanatçılar öncelikle Orta Asya'dan Ön Asya'ya oradan da Anadolu'ya gelerek kültürler arası etkileşimi sağlamışlardır. 13. yüzyıldan sonra ise Uygur sanatı İran'ın kültür ve sanatını da etkilemiştir. Bu etkileşimler sayesinde Türk, Acem ve Arap sanatları ortaya çıkmıştır. Karahanlı Devleti Uygur Devletinden sonra kurulmuş, varlığını 9. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar sürdürmüş ilk Türk Devletidir. Karahanlılar Uygurluların sanatını benimsemiş ve inandıkları dinlerinin doğrultusunda daha da geliştirmişlerdir. Büyük Selçuklu devletinin kurulmasıyla ve İslamiyet'in kabulüyle ise tezhip sanatı daha da gelişmiş ve erken dönem örnekleri ortaya çıkmaya başlamıştır (Tozun ve Böyükyılmaz, 2018:46).

Türk İslam sanatları bünyesinde asırlardan beri varlığını sürdüren tezhip sanatını, yazma eserlerde, mimari yapılarda, yazma eserlerin ciltlerinde, levha ve özellikle geleneksel yöntemlerle dokunmuş halılarda görmek mümkündür. Tezhip sanatında kullanılan motifler oran-orantı bakımından oldukça önemlidir. Tabiatın esinlenerek stilize edilen çiçekler ve diğer unsurlar sanatçının yoğun tasarım gücüyle birleşerek sabırla ve özel bir ihtimamla esere aktarılmaktadır (Elkırın, 2021:219).

İslamiyet'i benimseyen toplumlar Kur'an-ı Kerim'i yaşamak kadar yazarak çoğaltmak ve yaygınlaşmasını sağlamak için de çalışmışlardır. Pek çok Padişahın hüsn-i hat ile meşgul olduğu ve muazzam eserler verdiği bilinmektedir (Derman, 2015:359). Padişahların hattatlıklarının yanısıra pek çoğunun şiirle ilgilendiği ve şairleri koruduğu, desteklediği bilinmektedir. Bir araştırmaya göre otuz altı Osmanlı Sultanından dokuzunun divanı vardır. Bunların onu divan haline getirmemekle birlikte şiirle uğraşmıştır. Padişahlardan yedisinin ise şiir yazdığı rivayet edilmektedir (Avcı, 2016:427-438).

Osmanlı Padişahları da diğer şairler gibi mahlas kullanmışlardır. Bu Padişahlara örnek olarak; II. Murad, Murad ve Muradi; II. Mehmed, Avni; II. Bayezid, Adli; I. Selim, Selim ve Selimi; Süleyman, Muhibbi; II. Selim, Selim ve Selimi; III. Murad, Murad ve Muradi; III. Mehmed, Mehmed ve Adli; I. Ahmed, Ahmed ve Bahti; II. Osman, Fiiris ve F arisl; IV. Murad, Murad ve Muradlı; II. Mustafa, İkbali; III. Mustafa, Cihangir; III. Ahmed, Necib; I. Mahmud, Sebkatlı; III. Selim, Selim ve İlhami; II. Mahmud, Adli; V. Mehmed, Reşad' ı verebiliriz (Kut, 2000:161-178).

Arapça “hubb” kelimesinden türetilerek sevgi duyan, sevgi hisseden, dost, yâren anlamlarına gelen “muhibbi” sözcüğü Osmanlı padişahlarının onuncusu olan Kanuni Sultan Süleyman'ın kullandığı mahlaslardandır.

Şiirlerinde çoğunlukta Muhibbî mahlasını kullanan Kanuni Sultan Süleyman, bazı zamanlar Muhib, bazı zamanlarda da Muhîb mahlaslarını kullanmıştır. Fakat bu mahlasları kullanmayı genelde aruz gereği seçmiştir (Beşenk, 2016:309-311).

Pek çok şehzade gibi iyi eğitim almış olan Kanuni Sultan Süleyman, farklı alanlarda kendisini geliştirmiştir (Öztuna, 2014: sny.). Evliya Çelebi'ye göre Trabzon'da yaşıyorken süt kardeşi olan Kadı Ömer Efendi'nin erkek evladı Yahyâ ile Rum bir sanatkârdan kuyumculuk öğrenmiştir. Kanûnî Sultan Süleyman'ın şehzadelik döneminde eğitimini aldığı Arapça ve Farsça dillerini iyi derecede bildiği, Kefe sancakbeyliği nedeniyle Tatar lehçesini kullanabildiği zikredilir (Emecen, 2010:62-74).

Padişaha dönemin ilmi ve edebi konularıyla beraber askerlikle de ilgili her türlü incelikler, uygulamalı şekilde öğretilmiştir Padişahın şiirlerini düzenleyerek biraraya getiren şair ve yazar Draçlı Ahmet Fevrî Efendi'dir. Edebiyatımızın en ihtişamlı divanı olan Dîvân-ı Muhibbî 3 defa İstanbul'da, 1 kez Almanya'da basılmıştır (Öztuna, 2014: sny.).

Kanûnî döneminde saray nakkaşhanesinde çalışan en önemli iki sanatkârdan birincisi Şahkulu, ikincisi Karamemi'dir. Tebrizden sürgün olarak Amasyaya gelip oradan da İstanbul'a getirilen Şahkulu 1520-1556 yılları arasında nakışhanede sernakkaş olarak görev yapmıştır. Şahkulu'nun yanında yetişen Karamemi hakkındaki bilgiler oldukça sınırlıdır.

Bu konuda en önemli kaynak Gelibolulu Mustafa Âli Efendi tarafından yazılan “Menâkıb-ı Hünerveran” adlı eserdir. Burada verilen bilgilere göre Müzehhip Karamemi, Şahkulu'nun vefatından sonra 1 Rebiül-ahir 964/1557 tarihinde hassa nakkaşbaşılığına tayin olmuştur. Bu büyük usta çeşit yönünden oldukça zengin bahçe çiçekleri ile nebat türlerini doğal şekilleriyle üslûplaştırarak tezhip sanatına uyarlamıştır. Bezemesini yaptığı eserlerde, bilhassa Muhibbî Dîvânlar'ındaki bitkisel motiflerin neveleri, serbest üslûptaki çiçek ve bitki tasvirleri, Karamemi'nin doğa sevgisinin bir alameti olarak nitelendirilebilir (Mesara, 2015:361-365).

Sarayda hattat ve müzehhiplerin çalışması için ortamın uygun hale getirilmesi Türk İslam Sanatlarına verilen önemi bir kez daha ispatlamaktadır.

Medeniyetler boyunca kalıcılığının daha uzun süre olması hasebiyle yazılı iletişimin önemi oldukça fazladır. İslam medeniyetlerindeki yazma eser örneklerinin fazla olması bunu

kanıtlar niteliktedir. Başta Mushaf olmak üzere berat, ferman, dini ve ilmî kitaplar, felsefe, tıp, tarih, musiki, mantık vb. daha pek çok konuda bizlere yol gösterecek yazmaların günümüze dek ulaşması hiç şüphesiz ki yazı ve yazılı eserlere verilen önem sayesinde (Kara, 2021:42-57).

İslamiyet'in kabulünden sonra Kur'an-ı Kerim'e ve yazma eserlere duyulan saygı daha da artmıştır. El yazmalarının muhafazası ile sanatın özünden kopmadan geliştirilmesine de ayrıca itina gösterilmiştir. Başta Mushaflar olmak üzere dîvân, ferman, berat ve levha gibi daha pek çok yerde görebileceğimiz İslam sanatları dönemlere göre gelişmiş ve ilerlemesini sürdürmüştür.

İslam sanatlarının temellerine baktığımızda hepsinin ortak noktası hiç şüphesiz ki sabır ve titizlik istemesidir. Eser meydana getirecek olan sanatçı çalışmasını birçok aşamadan geçirdikten sonra nihayete erdirir. Bir çalışmanın ilerleyen süreçlerde kendisinden söz ettirebilmesi için sanatçının icra ettiği sanatın özünden kopmaması ve eserine yenilikler katması gerekmektedir (Tozun ve Büyükyılmaz, 2018:46).

Foto. 1. Kanuni Sultan Süleyman'ın portresi (Eyice, 1970:213-215)

Bu çalışmada incelenen İstanbul Üniversitesi Nâdir Eserler Kütüphanesine "NEKTY01976" envanter numarası ile kayıtlı olan Muhibbi Divanı, 189 varaktan oluşmaktadır. Nesih yazı çeşidi kullanılan Divandaki sayfalarda satır sayısı 13'tür. Eser 280x176 mm. ölçülerinde olup 974/1566 yıllarında yayınlanmıştır.

Nekty01976 Envanter Numaralı Muhibbî Dîvânı Halkârları'nın Türk Tezhip Sanatı Açısından İncelenmesi

Elektronik ortamda erişime açık olan eserin görsellerine ulaşılmış ve (v.76b-77a), (v.34b-35a), (v.173b-174a), (v.25a-26b) sayfaları tezhip açısından incelenmiştir. Karamemi üslûbunun açık göstergesi olan sayfalardaki motifler kompozisyon, renk ve uygulama bakımından detaylı şekilde açıklanmıştır. Bu sayfalarda kullanılan natüralist üslûptaki çiçekler, rûmî, bulut motifleri eserin ilerleyen sayfalarında küçük değişikliklerle tekrarlanmış ve araştırmada incelenecek sayfalar olarak belirlenmiştir.

Dîvânda incelediğimiz bazı sayfalardaki halkârlarda stilize olarak nakşedilmiş lale, sümbül ve karanfil motifleri dikkat çekmektedir. Ancak sayfalarda sümbül ve karanfilten ziyade lale daha çok kullanılmıştır.

Foto. 2. İÜ. NEKTY01976 Muhibbi Dîvânı (v.76b-77a) sayfalarında görülen yarı stilize edilmiş motifler

Kimi sayfalarda lale ile karanfil aynı kompozisyonda yer alırken bazı sayfalarda lale diğer motif grupları ile beraber tasarlanmıştır (Fotoğraf 2). Tek dal üzerinde ilerleyen desende karanfillerin oranıyla lalenin oranı dengelenmiş, daha küçük boyuttaki goncagül ile tasarım

devam etmiştir. Desendeki laleler goncagülden çift yönlü olarak çıkmaktadır. Lalede kullanılan kırmızıyı karanfillerin iç kısmına taşıyarak sayfadaki renk dağılımı sağlanmıştır. Karanfillerin tamamında yaprakların diplerinde kullanılan kırmızı renkteki tonlama, sağ sayfanın alt kısmındaki sadece bir karanfilin taç yapraklarının uç kısımlarında görülmektedir. Goncaların ortalarında, karanfil ve lalelerin çanaklarında yeşil renk, tiffillerde kobalt mavi kullanılmıştır. Sayfa birleşim yerindeki desen yine tek dal üzerine yerleştirilmiş goncagüller ile tasarlanmıştır. Ayrıca buradaki desen sayfa kenarındaki halkâra göre daha sade olsa da yine oran orantıya dikkat edilmesinin sayesinde naif bir görünüm ortaya çıkmıştır.

Foto. 3. İÜ. NEKTY01976 Muhibbi Dîvânı (v.76b-77a) sayfalarında karanfil ve lale kullanılarak tasarlanmış halkâr detayı

Foto.4. İÜ. NEKTY01976 Muhibbi Dîvânı (v.76b-77a) sayfalarında karanfil ve lale kullanılarak tasarlanmış halkâr detay çizimi

İncelediğimiz (v.34b-35a) sayfalarındaki halkar tasarımı tek dal üzerinde devam eden servi ağacından oluşmaktadır. Servi ağacının zemin rengini nohudi renkteki kâğıttan ayırmak için paftanın içi pembe renkle boyanmıştır. Servilerin dışında sadece altın kullanarak yapılan sivrilikler bu motifi daha da toparlamış ve gösterişini artırmıştır (Fotoğraf 5).

Foto. 5. İÜ. NEKTY01976 Muhibbî Dîvânı (v.34b-35a) sayfalarında Servi ağacı kullanılarak tasarlanmış halkârlar

Halkârda servi ağacından hariç yine tekdal üzerinde devam eden goncagüller ve sade yapraklar bulunmaktadır. Servi ağacı ve goncagüllerin ortalarında yeşil renk, tirfillerde ise kobalt mavi kullanılmıştır. Dalların belirli yerlerine uygulanan salyangozlar dalların boş kalmamasını sağlamıştır. Servilerin ana gövdelerinde kırmızı renk yoğun olarak kullanıldığı için desenin genelinde kırmızı renk tercih edilmemiştir. Sayfa birleşim yerinde goncagül, sade yapraklar ve tirfillerden oluşturulan desende kırmızı kullanılmıştır (Fotoğraf 5).

Foto. 6. İÜ. NEKTY01976 Muhibbi Dîvânı (v.34b-35a) sayfalarında Servi ağacı kullanılarak tasarlanmış halkâr detayı

Foto.7. İÜ. NEKTY01976 Muhibbî Dîvânı (v.34b-35a) sayfalarında Servi ağacı kullanılarak tasarlanmış halkâr detay çizimi

Dîvânın son sayfalarında bulunan halkârların büyük bir kısmında renk kullanılmamış bezemeler sadece altınla yapılmıştır (Fotoğraf 8). İncelediğimiz halkâr sayfası dîvânın 173. sayfasında bulunmaktadır. Bulut motifi kullanılarak oluşturulan tasarım, bulutların uçuca eklenmesiyle sayfa kenarında ve cetvel kısmında üçgen formunda ki paftaları oluşturmuştur.

Foto. 4. İÜ. NEKTYO1976 Muhibbî Dîvânı (v.173b-174a) sayfalarında bulut motifi kullanılarak tasarlanmış halkârlar

Belli bir helezon sistemi bulunmayan tasarımda bulut haricinde goncagül motifi serbest şekilde tasarlanarak uygulanmıştır. Halkârda kullanılan tirfil ve sade yapraklarla doluluk boşluk oranı dengelenmiş, koltuklarda ve başlık tezhiplerinde altınla beraber renge kullanılmış olması halkârı daha da sade bir görünüme büründürmüştür (Fotoğraf 8).

Foto. 5. İÜ. NEKTY01976 Muhibbi Dîvânı (v.173b-174a) sayfalarında bulut motifi kullanılarak tasarlanmış halkâr detayı

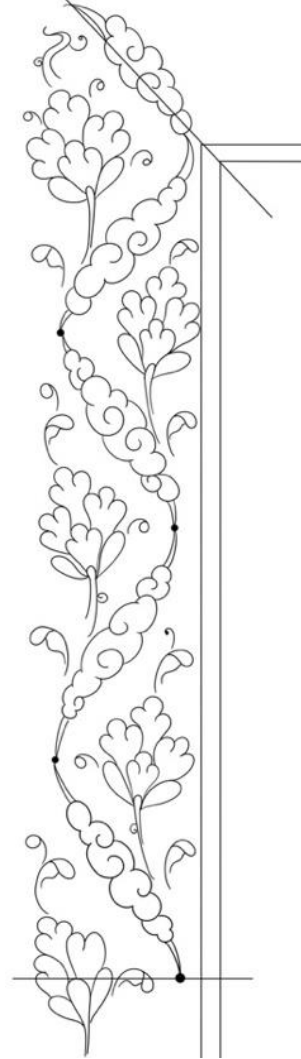

Foto. 6. İÜ. NEKTY01976 Muhibbi Dîvânı (v.173b-174a) sayfalarında bulut motifi kullanılarak tasarlanmış halkâr detay çizimi

185-187. sayfalarda ki halkârlarda altınla beraber renk kullanılmış ve daha sonraki sayfaların sadece cetvellerine altın sürülerek bırakılmıştır. Halkâr dahi yapılmayan bu sayfaların bazı üçgen koltuklarının tezhip tasarımları yapılmış olmasına rağmen desenin az bir kısmına altınla uygulama yapılmıştır. Dîvânın son sayfalarında bulunan bu paftaların büyük bir çoğunluğu boş bırakılmıştır (Fotoğraf 11-12-13).

Foto. 11. İÜ. NEKTY01976 Muhibbi Dîvânı (v.185b-186a)

Foto. 12. İÜ. NEKTY01976 Muhibbi Dîvânı (v.187b-188a)

Foto. 13. İÜ. NEKTY01976 Muhibbi Dîvânı (v.191b-192a)

Araştırmaya konu olan (v.25a-26b) sayfalarındaki halkâr tasarımlarının tamamı rûmî motifinden oluşmaktadır. Sayfanın halkâr bezemesinde hatayi grubu motifler kullanılmadığı için rûmiler yoğun olarak tasarlanmış ve titizlikle uygulanmıştır.

Rûmilerin hurdelerinde kırmızı renk kullanarak detaylandırmalar yapılmıştır. Bu detaylandırma rûmilerin daha naif görünmesini sağlamıştır.

Foto. 14. İÜ. NEKTYO1976 Muhibbî Dîvânı (v.25a-26b) sayfalarında rûmî motifi kullanılarak tasarlanmış halkârlar

Helezon sistemi ve rûmilerin aralarındaki boşlukları doldurmak için üç nokta uygulanmış, mavi ve yeşille yapılan bu noktalar rûminin içindeki kırmızı hurdelerle bütünlük sağlamıştır (Fotoğraf 14).

Foto. 15. İÜ. NEKTY01976 Muhibbi Dîvânı (v.25a-26b) sayfalarında rûmî motifi kullanılarak tasarlanmış halkâr detayı

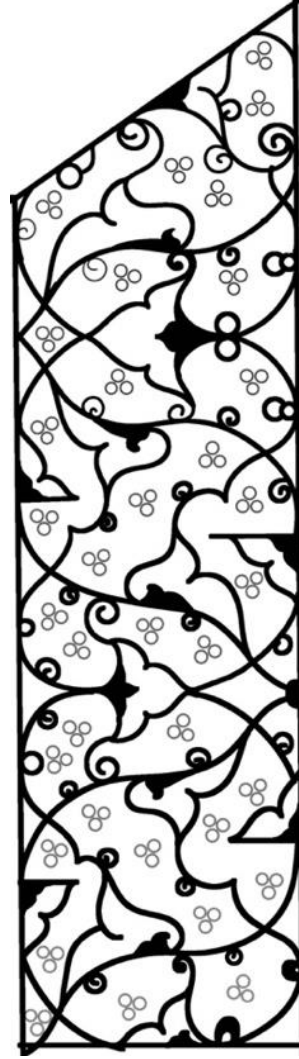

Foto. 16. İÜ. NEKTY01976 Muhibbi Dîvânı (v.25a-26b) sayfalarında rûmî motifi kullanılarak tasarlanmış halkâr detay çizimi

Karamemi'nin Diğer Eserleri

Karamemi'nin imzasının bulunduğu eserler tarih sırasıyla şu şekildedir; Divan-ı Muhibbi, Hamburg, Kunstgewerbemuseum 1886.168 envanter numarası ile kayıtlı olan nüsha Karamemi'nin imzasının yer aldığı ilk eserlerdendir. Divan 23,9x17,5x3,3 santimetre ölçülerindedir. Eserin 211a varağında "Müzehhip Fakir, Hakir Karamemi 961 yılı Rebiülahir Ayını Evahiri" kaydı bulunmaktadır. Dîvânın serlevha sayfası karşılıklı iki sayfa olarak tasarlanmış, metin çift sütun üzerine yerleştirilmiştir. Bu sayfalara halkâr uygulanmamıştır. Zarif koltuklar mevcuttur. Koltuk sayıları her sayfada aynı sayıda olmayıp değişim göstermektedir (Karabulut, 2022:22).

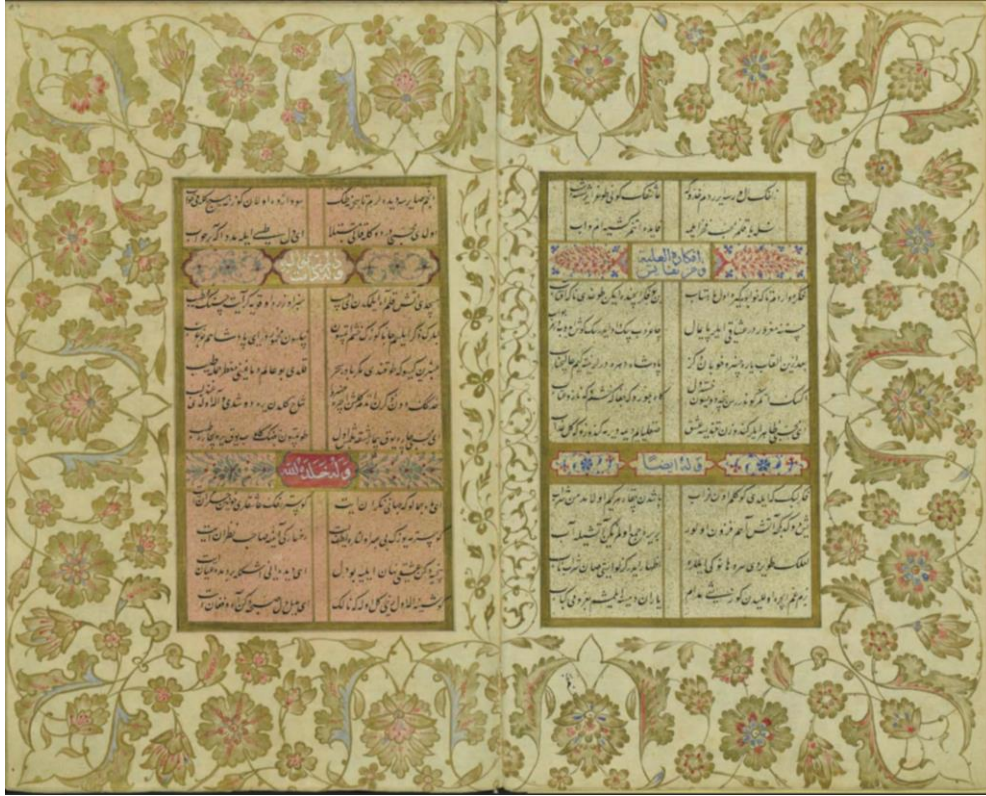
Müzehhib'in bir diğer eseri Süleymaniye Nuruosmaniye Kütüphanesinde No.3873 ile bulunmaktadır (Fotoğraf 14). 24,5x15 cm. ebatlarında olup 279 varaktan oluşmaktadır. Cildi'nin sırtında siyah, miklepli kapak bölümünde ise kahverengi deri kullanılmıştır. Talik yazı ile yazılan ketebe sayfasında eserin tezhiplerini Karamemi'nin yaptığı net olarak bilinmektedir. Metinde eserin Kâtip Muzaffer Ali tarafından yazıldığı, tezhiplerini Karamemi'nin yaptığı ve 971 senesinin Şevval ayı sonlarına doğru İstanbul'da tamamlandığı yazmaktadır (Çelenk, 2021:55).

Foto. 17. Nuruosmaniye Kütüphanesi Divan-ı Muhibbi Nüshası

(<https://islamansiklopedisi.org.tr/suleyman-i#1>, [23.08.2023])

Karamemi'nin iki yerde imzasının bulunduğu 1566 tarihli Dîvân-ı Muhibbî nüshası İstanbul Üniversitesi Nâdir Eserler Kütüphanesi'ndedir (Fotoğraf 15-16). 17x26,2x4,3 cm boyutlarında olan yazma 370 yapraktan oluşmaktadır. İlk üç sayfasındaki cetvel içleri boş olup, dıştaki kısımlar halkârlıdır. Eserin cildinin yenilenme tarihi hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Yenilenme esnasında sayfa kenarlarından kesilmiş olduğu, belirli sayfalardaki halkârların eksik olmasından anlaşılmaktadır. Bu eser sadece kendi devrinde değil, Osmanlı sanatı tarihinin tamamı için mühim bir yere sahiptir (Atasoy, 2016:70).

Fotoğraf 18. İÜK. T5467 Muhibbi Divânı (v.24a-25b) sayfaları

Fotoğraf 19. İÜK. T5467 Muhibbî Divân'ındaki Karamemi imzası

Değerlendirme

İncelemiş olduğumuz eser 280x176 mm. ölçülerinde olup 38 sayfası tezhipsizdir. Eserin bazı kısımlarında tahribatların olduğu görülmektedir. Örneğin; cildinde ve iç kısımlardaki bezemelerde dağınıklar bulunmaktadır. Bu dağınıkların eserin çoğunluğunda olmaması sevindiricidir. Fakat böyle nadide bir eserin asırlar sonrasına ulaşamama ihtimali endişelenmemize sebep olmaktadır. 974/1566 tarihinde yayınlanmış olan Dîvânda nesih yazı çeşidi kullanılmış olup harfler harekelidir. Her sayfa 13 satırdan müteşekkildir. Bu satırlar bazı sayfalarda 7 satır üstte 6 satır altta, kimi sayfalarda ise 5 satır üstte 8 satır altta olacak şekildedir. Satır araları başlık yazısının geleceği paftalar ile bölünmüştür. Fakat her sayfa için bu rakam düzeninden söz edemeyiz. Bazı sayfalarda metin farklı satır sayıları ile bölünmüştür. Ana yazının etrafında sayfa yapısına da uygun olarak tasarlanmış metin bulunmaktadır. Yine bu metnin içerisinde başlık yazısının geleceği dikdörtgen veya üçgen şeklindeki paftalar yer almaktadır. Sayfa sonlarında çoban veya müşir adı verilen kendisinden sonraki sayfaya geçişteki okuma kolaylığını sağlamak amacı ile yazılmış olan kelimeler mevcuttur. Eserin son sayfasında da çoban (müşir) bulunmaktadır. Fakat kendisinden sonra herhangi bir metin veya hâtime sayfası olarak bilinen eserin bittiğini işaret eden sayfa bulunmamaktadır. Bu incelemelerimizden de anlaşılacağı üzere eser ya yarıda bırakılmış ya da muhafaza edilirken bir şekilde hâtime sayfası kopmuştur. Metin aralarında bulunan koltuk tezhipleriyle yazı arasında bütünlük sağlanmıştır.

Sonuç

Muhibbî Dîvânı tezhip bakımından değerlendirildiğinde desen ve tasarım bütünlüğüne dikkat edildiği görülmektedir. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesinde NEKTY01976 demirbaş numarası ile kayıtlı olan eserin halkârları, başlık ve koltuk tezhipleri gerek kendi içinde gerekse de eserin tamamındaki uyum dikkate alınarak tasarlanmıştır. XVI. Yüzyılın meşhur müzehhiplerinden olan Kara Memi'nin üslûbu dîvânda açıkça görülmektedir. Klasik tezhip anlayışından uzak olan müzehhibin yapmış olduğu tasarımlar dîvân boyunca belirli aralıklarla tekrarlanmaktadır. Bezemelerde lale, sümbül, karanfil ve çınar yapraklarının stilize olarak kullanılması eseri dikkat çekici hale getirmiştir. Başlık tezhiplerinde kendi içindeki uyuma ve eserin tamamına olan dengeye dikkat edilmiştir. Bezemelerde altın ve mavinin yoğun şekilde kullanılması dönem özelliklerini yansıtmaktadır. Yapılan bezemeler yazının önüne geçmemiş metin aralarındaki doluluk boşluk oranı da dikkate alınarak ferah bir çalışma ortaya çıkarılmıştır. Eserin genelinde zarafet, sadelikle birleştirilerek sunulmuştur. Eserde bulunan motifler sayfa yapısına uygun

şekilde tasarlanmış ve desen akıcı hale getirilmiştir. Sayfalar arasındaki bezeme geçişleri göz ardı edilmemiş bir sonraki sayfada bulunan ayrıntılar düşünüerek nakşedilmiştir. Gerek motiflerdeki ayrıntılar gerekse eserde kullanılan renkler abartıya kaçılmadan döneminin ihtişamını bizlere yansıtmaktadır. Bu ihtişamın bizlere bu kadar tesir etmesi hiç şüphesiz ki müzehhip Kara Memi sayesinde.

Kaynakça

- ATASOY, N. (2016). "Karamemi" s.70 İstanbul: Masa Yayınları.
- AVCI, İ. (2016), "Şair Osmanlı Padişahlarına Dair Bir Eser: Kelâmü'l-Mülûkü'l-Kelâm", Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13,(35), 427-438.
- BEŞENK, G. (2016), "Muhibbî Dîvânı", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 8, 309-311.
- ÇELENK, E. (2021). "Karamemi Tezyinatının Etkisinde Yeni Cilt Uygulamaları", Yüksek Lisans Eser Metni, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.
- DERMAN, F. Ç. (2015), "İstanbul'da Tezhip Sanatı", (Ed. C. YILMAZ, M. A. AYDIN), *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi; Edebiyat Kültür ve Sanat içinde*, (s. 359), İstanbul: İBB Kültür AŞ Yayınları.
- ELKIRAN, G. (2021), "Tezhip Sanatında Natüralist Motifler Kapsamında Yaprak Motifinin İncelenmesi", *Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E- Dergisi*, 8, (2), 217-240.
- EMECEN, F. (2010), "Süleyman I", TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 38, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- EYİCE, S. (1971), "Kanunî Sultan Süleyman'ın Yeni Bir Portresi", *Bellekten Dergisi*, 35, 213-215.
- KUT, G. (2000). "Payitaht İstanbul'un Sultan Şairleri (Seyf Ve'l Kalem Sahipleri)", *İlmî Araştırmalar*, (9), 161-178.
- KARA, H. (2021), "Hat Sanatı Araç Gereçlerinin Korunduğu Hattat Sandıkları: Ankara Etnografya Müzesinden Örnekler", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 46, 42-57.
- KARABULUT, R. B. (2022). "İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi T5467 Demirbaş No'lu Divan-ı Muhibbi'nin Koltuk ve Arabaşlık Tezhiplerinin Desen ve

Motif Açısından İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

MESARA, G. (2015). “Kanunî Sultan Süleyman'ın Sernakkaşı Karamemi”, 361-365. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

ÖZTUNA, Y. (2014), “Kanûnî Sultan Süleyman”, sny. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

TOZUN, H. Ve Büyükyılmaz, N. (2018). “Güzel Sanatlar Fakültelerinin Bazı Geleneksel Türk Sanatları Bölümlerindeki Tezhip Çalışmalarının Değerlendirilmesi”, *Akademik Sanat Dergisi*, 3, (5), 46.